

ПРОНІКОВ О. К.

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки, психології
та методики фізичного виховання,
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка,
м. Чернігів*

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Удосконаленню національної системи освіти, зокрема змісту фізичного виховання здобувачів освіти та зміцненню їх здоров'я у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) сприяє дослідження, аналіз й використання накопиченого вітчизняного педагогічного досвіду й спадщини видатних педагогів минулого.

Творча діяльність, постійний пошук оптимальних шляхів дали можливість видатному українському педагогу, кандидату педагогічних наук, заслуженому учителю України, директору Павлівської середньої школи на Кіровоградщині – Василю Олександровичу Сухомлинському узагальнити свої теоретичні положення й практичний досвід організації фізичного виховання в школі.

Аналіз педагогічної спадщини Василя Сухомлинського дозволяє стверджувати, що фізичне виховання підростаючого покоління є важливою складовою створеної ним педагогічної системи. Беручи до уваги власний досвід спостереження за дітьми, багаторічну педагогічну діяльність, педагог-новатор переконливо доводить взаємозалежність, взаємовплив фізичного здоров'я дитини, її духовного світу, розумового розвитку, віри у свої сили.

Актуальним залишається положення Василя Сухомлинського про те, що першоосною освітнього процесу, предметом особливої уваги педагогічного колективу ЗЗСО завжди повинно бути здоров'я здобувачів освіти. Дотримуючись цього положення, вчителі Павлівської школи разом зі шкільним лікарем визначали чіткий режим праці, відпочинку й харчування, а з батьками домовлялися, щоб діти з послабленим здоров'ям навесні, влітку та восени спали під відкритим небом, харчувалися багатою на вітаміни їжею, якомога більше часу перебували на свіжому повітрі. Збереження здоров'я фізично кволих і схильних до захворювання дітей потребувало їх залучення до виконання потужних гімнастичних вправ, систематичне загартування організму.

Велику увагу Василь Сухомлинський також приділяв природному чиннику оздоровлення дітей: ранкова гімнастика, душ, улітку – купання та ходіння босоніж, прогулянки до лісу, в поле. Важливо, щоб діти більшу частину доби будь-якої пори року бували на свіжому повітрі, багато рухалися й не

ХІІ Міжнародні і ХХІХ Всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Шлях до серця дитини в травматичних ситуаціях життя»

засиджувалися над підручниками одразу після шкільних занять. Не можна, щоб домашня розумова праця втомлювала. Другу половину дня діти мають проводити не за підручниками та не в закритому приміщенні.

Важливою складовою фізичного виховання та розвитку учнів Василь Сухомлинський вважав позаурочні заняття, які розглядав передусім, з погляду піклування про здоров'я, забезпечення гармонійного розвитку особистості. Ці заняття повинні приносити насолоду учням, стати їхньою потребою. Директор Павлиської школи вимагав від учителів, щоб вони під час занять скеровували своїх вихованців на гармонічність виконання рухів, на формування характеру, естетичних почуттів. Тому радив, оцінюючи результати змагань, визначати переможців за такими показниками як краса, витонченість, гармонія рухів.

У Павлиській середній школі були чітко окреслені основні напрямки виховної роботи щодо реалізації завдань фізичного виховання та зміцнення здоров'я у школярів, зокрема: санітарно-гігієнічні вимоги до зовнішніх умов життя, режиму праці та відпочинку учнів; особливості організації фізичної праці дітей як важливого засобу зміцнення здоров'я; фізичне виховання на уроках фізичної культури та в процесі позакласної спортивно-масової роботи; організація активного діяльного відпочинку учнів; система бесід про людину і особливості людського організму; оптимальне чергування розумової і фізичної праці; оздоровча спрямованість системи фізкультурних занять: уроків фізичної культури, ранкової зарядки, фізкультхвилинок, динамічних перерв; створення широкої мережі спортивних секцій і залучення школярів до активної участі в них; спортивні ігри, змагання, спартакіади (легка атлетика, гімнастика, плавання, верхова їзда; катання на ковзанах і лижах, велосипеді; зимові розваги, побудова снігової фортеці тощо); утвердження у свідомості учнів необхідності уважного і дбайливого ставлення до свого здоров'я і здоров'я інших. Активна пропаганда і утвердження здорового способу життя сприяє створенню позитивного психологічного мікроклімату, адже «урок повинен викликати позитивні емоційні почуття, тобто почуття задоволення роботою, здорове почуття втоми» [3, с.14].

Розв'язання цієї проблеми Василь Сухомлинський вбачав у поєднанні фізичного розвитку та розумової праці учнів. Зокрема, потрібно розподіляти розумову працю учнів, залежно від сезонних точок. Це зумовлено тим, зазначав педагог, що «рік складається з періодів, у кожному з яких життєдіяльність людського організму різна. Наприклад, добре відомо, що навесні захисні сили організму послаблюються, на осінь – зміцнюються. Ураховувати ці циклічні коливання особливо важливо в школі, адже ми маємо справу з організмом, який росте, розвивається, з мозком, який формується» [4, с.167].

Важливого значення Василь Сухомлинський створенню належних медико-гігієнічних умов освітнього процесу здобувачів освіти. Через тривале перебування у приміщенні, брак кисню, можуть виникнути в учнів проблеми з

ХІІ Міжнародні і ХХІХ Всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Шлях до серця дитини в травматичних ситуаціях життя»

органами зору, порушення обміну речовин, внаслідок чого ними втрачається здатність до зосередження, концентрації уваги, стійкості під час розумових навантажень.

Складовою частиною фізичного виховання в Павлиській школі були різноманітні військові вправи. Видатний педагог спостерігав, як у дитинстві і молодшому шкільному віці хлопчики пишаються тим, що вони – майбутні воїни, захисники Батьківщини, загартовуючись фізично та духовно. Педагог був переконаний, що напруження духовних і фізичних сил для подолання труднощів та перешкод породжує в учнів особливе бачення сильної й благородної людини.

Василь Сухомлинський у зверненні до вчителів радив: «Якщо ви хочете, щоб ваші хлопчики не тільки уявляли, а й переживали на власному досвіді, що таке важко – проводьте військові ігри, які потребують великого напруження духовних і фізичних сил. Ніде так не розкривається моральна суть особистості, ніде так людина не заявляє голосно перед товаришами про своє душевне єство, як у військовій грі та ще в напруженій фізичній праці, де байдужість або лінощі одного роблять неможливими успіх усього колективу» [5, с.326].

На думку педагога, виховне значення військової гри полягає ще й в тому, що вона є справжньою школою для формування дисциплінованості вихованців. У військових вправах дотримання правил гри набуває яскраво вираженого характеру самовиховання, а момент самопокори стає для здобувачів освіти рівнозначним примушувати себе, наказувати собі. Водночас, Василь Сухомлинський вважав, що подолання труднощів і досягнення певних успіхів у військових іграх та окремих видах спорту є відмінним тренуванням вольових якостей в учнів. Ці поради Василя Сухомлинського є надзвичайно актуальними та важливими.

Особлива увага в педагогічній спадщині педагога приділялася формуванню компетентностей вчителя й, зокрема, фізичної культури. Якими вони мають бути?

Керуючись порадами та рекомендаціями видатного педагога, сучасний вітчизняний досвід підготовки майбутніх учителів фізичної культури дозволяє стверджувати, що системоутворюючим компонентом цього процесу є теоретичні та методичні основи їх підготовки у закладах вищої освіти (ЗВО). Перспективними напрямками розвитку цього процесу визначаємо: удосконалення та розбудова особистісно-орієнтованого підходу їх професійної підготовки; використання сучасних результатів наукових досліджень та технологій; формування навичок викладача-організатора, менеджера фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи; залучати здобувачів освіти до вивчення міжнародного досвіду; впроваджувати в програму підготовки лекцій з проблем фізичного виховання та спортивних досягнень в зарубіжних країнах,

ХІІ Міжнародні і ХХІХ Всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Шлях до серця дитини в травматичних ситуаціях життя»

ознайомлення із зазначеною тематикою вчителів на курсах в системі післядипломної освіти [1; 2].

В умовах української державності, коли перед ЗЗСО та ЗВО постають якісно нові і складні завдання, педагогічна спадщина Василя Сухомлинського спроможна допомогти успішному розв'язанню багатьох актуальних педагогічних проблем, зокрема, фізичного виховання здобувачів освіти. Її багатогранна можливість і значущість актуалізується в Новій українській школі, заслуговує на подальше вивчення, поширення та творче використання.

Список використаних джерел

1. Проніков О. К. Сучасний вчитель фізичної культури та спортивний тренер: вивчаючи минуле – творимо майбутнє. *Історія фізичної культури і спорту народів Європи: збірник тез доповідей III Міжнародного наукового конгресу істориків фізичної культури*. Волинський національний університет імені Лесі Українки на базі табору практик «Гарт» (с. Світязь, Шацький р-н., Волинська обл.) 22–24 вересня 2021 р. Луцьк-Шацьк, 2021. С. 20.
2. Проніков О. К. Модернізація освітнього процесу підготовки майбутніх учителів фізичної культури. *Збірник тез VIII Міжнародної інтернет-конференції «Сучасна українська освіта: стратегії та технології навчання молоді і дорослих»*. Переяслав, 2022. С. 24–26.
3. Сухомлинський В. О. Інтерес до учіння – важливий стимул навчальної діяльності учнів. *Вибр. твори*: в 5 т. Т. 5. Київ : Рад. шк., 1977. С. 7–16.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5 т. Київ : Рад. шк., 1977. Т. 3. 670 с.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5 т. Київ : Рад. шк., 1977. Т. 1. 559 с.

САДОВА І. І.

*доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки та
методики початкової освіти,*

*Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка,*

м. Дрогобич

ШАЙДА М.

здобувачка другого рівня вищої освіти,

Дрогобицький державний педагогічний університет

імені Івана Франка,

м. Дрогобич

ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Вітчизняна інклюзивна освіта була сферою педагогічної діяльності Василя Сухомлинського. Відомий педагог писав, що у кожній дитини свій темп навчання і не варто її квапити, оцінювати треба прогрес учня, його досягнення,